

Η διαμόρφωση του ηγετικού ήθους στις αναμετρήσεις Πρωθυπουργού και Αρχηγού της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης

Ειρήνη Τσαγκαράκη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ABSTRACT

This paper examines the ways in which first person singular utterances contribute to the formation of the speakers' leadership ethos during the debates between the Prime Minister and the Leader of the Opposition in the Greek Parliament. Following a pragma-dialectical perspective, these parliamentary debates are defined as a distinct type of communication activity. The analysis of the relevant 2010-2015 memoranda speeches highlights some similarities in the use of first person singular by those speakers who most strongly aspire to become or remain a Prime Minister.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: επιχειρηματολογία, ηγετικό ήθος, μεταγλωσσικά στοιχεία, πραγματοδιαλεκτική θεωρία (ΠΔ), προσλεκτικά/επιτελεστικά ρήματα

1. Εισαγωγή

Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι η εξέταση των γλωσσικών επιλογών με τις οποίες οι ομιλητές επιδιώκουν την ανάδειξη του ηγετικού ήθους τους σε κοινοβουλευτικές αναμετρήσεις μεταξύ του Πρωθυπουργού (ΠΘ) και του Αρχηγού της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης (ΑΑΑ) στο ελληνικό Κοινοβούλιο. Συγκεκριμένα, εξετάζεται η αξιοποίηση των εκφωνημάτων σε α' ενικό πρόσωπο στις ομιλίες που εκφωνήθηκαν κατά τη διάρκεια των αντίστοιχων αναμετρήσεων στις συνεδριάσεις της Ολομέλειας με θέμα την ψήφιση των νομοσχεδίων που είναι γνωστά ως «μνημόνια» (2010, 2012 και 2015).¹

Οι αναμετρήσεις αυτές (στο εξής ΑΠΑΑΑ) προσεγγίζονται βάσει της *πραγματοδιαλεκτικής θεωρίας* (στο εξής ΠΔ) ως διακριτός κοινοβουλευτικός τύπος επικοινωνιακής δραστηριότητας (communicative activity type, βλ. van Eemeren 2010: 139-145, van Eemeren & Snoeck Henkemans 2017: 151-152). Προσδιορίζονται δηλαδή ως συμβατικοποιημένη επικοινωνιακή πρακτική που αναπτύσσεται εντός του πολιτικού πεδίου,² υπάγεται στο γένος της διαβούλευσης και καλύπτει μια ιδιαίτερη θεσμική ανάγκη της κοινοβουλευτικής λειτουργίας. Ο ειδικός θεσμικός στόχος που διαφοροποιεί αυτόν τον τύπο από τους άλλους κοινοβουλευτικούς τύπους προκύπτει κυρίως βάσει μιας ισχυρής εμπειρικής παράδοσης που επιβάλλει στους ομιλητές, δηλαδή στον ΠΘ και τον ΑΑΑ, την άτυπη, αλλά ισχυρή υποχρέωση να στηρίζουν τόσο την καταλληλότητά τους για την ηγεσία του κόμματός τους και για το πρωθυπουργικό αξίωμα όσο και την καταλληλότητα των κομμάτων τους (υπό τη δική τους ηγεσία) για τη διακυβέρνηση της χώρας (Τσαγκαράκη 2022: 145).

Ο ειδικός αυτός θεσμικός στόχος συνδέεται με την ύπαρξη αντίστοιχων θεσμικών προϋποθέσεων, οι οποίες καθορίζουν τι σημαίνει εμπειρικά η συμμετοχή σε μια τέτοια αναμέτρηση και είναι γνωστές στους ομιλητές μέσω της κοινωνικοποίησής τους (van Eemeren 2018: 137). Στις ΑΠΑΑΑ ως τυπικές πρωταρχικές θεσμικές προϋποθέσεις

¹ Συγκεκριμένα, εξετάζονται οι ομιλίες που εκφωνήθηκαν ως αναμετρήσεις: (α) του Γεωργίου Παπανδρέου (ως ΠΘ) με τον Αντώνη Σαμαρά (ως ΑΑΑ) κατά τη συνεδρίαση ΠΕ' της 6^{ης} Μαΐου 2010· (β) του Λουκά Παπαδήμου (ως ΠΘ) με τον Αντώνη Σαμαρά (ως ΑΑΑ) και συμπληρωματικά, οι ομιλίες του Προέδρου του ΠΑΣΟΚ Γεωργίου Παπανδρέου (ως πρώην ΠΘ και προέδρου του πρώτου κόμματος σε αριθμό βουλευτών βάσει των εκλογών) και του Προέδρου του ΣΥΡΙΖΑ Αλέξη Τσίπρα (ως μετέπειτα ΑΑΑ), κατά τη συνεδρίαση ΠΒ' της 12^{ης} Φεβρουαρίου 2012· (γ) του Αλέξη Τσίπρα (ως ΠΘ) με τον Ευάγγελο Μεϊμαράκη (ως ΑΑΑ) κατά τη συνεδρίαση ΠΕ' της 14^{ης} Αυγούστου 2015. Τα δεδομένα προέρχονται από τα Πρακτικά της Βουλής, ΙΓ' Περίοδος, Σύνοδος Γ', Συνεδρίαση ΠΒ', ΙΖ' Περίοδος, Σύνοδος Α', Συνεδρίαση ΡΞΓ', ΙΣΤ' Περίοδος, Σύνοδος Α', Συνεδρίαση ΠΕ'.

² Για την έννοια του πεδίου (domain) βλ. van Eemeren & Houtlosser (2005: 76).

τίθενται τα άρθρα του Κανονισμού της Βουλής και του Συντάγματος που ρυθμίζουν τη διεξαγωγή των κοινοβουλευτικών συζητήσεων και τους διακριτούς ρόλους αυτών των δύο ομιλητών. Ως δευτερεύουσα θεσμική προϋπόθεση τίθεται η κυρίαρχη –στο (ελληνικό) κοινοβουλευτικό σύστημα– θεσμική λειτουργία του Πρωθυπουργού, η οποία αποτελεί την επαρκή και αναγκαία θεσμική συνθήκη ύπαρξής του συγκεκριμένου τύπου. Αυτή εξηγεί γιατί σε κάθε συζήτηση στην οποία μετέχει ο Πρωθυπουργός και ο Αρχηγός της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης το ενδιαφέρον (σε επίπεδο ειδησεογραφικού σχολιασμού και αναμετάδοσης) στρέφεται κατά κανόνα στη μεταξύ τους αντιπαράθεση, ενώ οι συμβολές στη συζήτηση των υπόλοιπων ομιλητών περνούν συχνά, τουλάχιστον δημοσιογραφικά, σε δεύτερη μοίρα.

Δεδομένου ότι η ΑΠΑΑΑ είναι κοινοβουλευτικός τύπος, οι ομιλητές καλούνται κατά τη διάρκεια των συζητήσεων αυτών να καλύψουν μια σειρά από επιπλέον γενικούς θεσμικούς στόχους (κοινούς για όλους τους κοινοβουλευτικούς τύπους): τη διαφύλαξη του δημοκρατικού πολιτικού πολιτισμού· την έκφραση της ανεξάρτητης πολιτικής κρίσης των ομιλητών (ως εκλεγμένων βουλευτών, ως αυτόνομων πολιτικών προσωπικοτήτων και αντιπροσώπων του λαού/ έθνους)· τη λογοδοσία τους στον λαό βάσει της ειλημμένης δέσμευσής τους, ως βουλευτών, να προωθούν εν ονόματι του λαού τα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα στα οποία πρέπει να δοθεί προτεραιότητα· την υποστήριξη τους στην παρούσα πολιτική γραμμή³ και τις προηγούμενες πολιτικές επιλογές των κομμάτων με την υποστήριξη των οποίων εξελέγησαν· (όταν οι αναμετρήσεις λαμβάνουν χώρα κατά τη συζήτηση στην Ολομέλεια νομοσχεδίων ή προτάσεων νόμου) την παραγωγή νομοθετικού έργου ως θέσπιση κανόνων δικαίου· (όταν οι αναμετρήσεις γίνονται κατά την άσκηση του κοινοβουλευτικού ελέγχου) τον έλεγχο της Κυβέρνησης για πεπραγμένα ή παραλείψεις της (Τσαγκαράκη 2022).

Έχοντας την υποχρέωση να ανταποκριθούν σε αυτή την πολυσύνθετη και εν μέρει αντιφατική θεσμική στόχευση, που διαμορφώνει και τον στρατηγικό/διαλεκτικό χαρακτήρα των αναμετρήσεων αυτών (Τσαγκαράκη ό.π.), οι ομιλητές αναγκάζονται να κάνουν διαρκείς *στρατηγικούς ελιγμούς* (van Eemeren & Houtlosser 1997),⁴ επιλέγοντας ή αποκλείοντας συγκεκριμένες κινήσεις. Για παράδειγμα, η προφανής επιλογή ενός ομιλητή θα ήταν –θεωρητικά– να υποστηρίξει ρητώς την ηγετική του καταλληλότητα και να διατυπώσει μια απόφαση, όπως η 1.1α, η οποία ως επιχείρημα θα υποστήριζε την *υπερκείμενη* τοποθέτησή του,⁵ κατά το σύνθετο επιχειρηματολογικό σχήμα 1, που παρατίθεται στη συνέχεια.

³ Αναμφίβολα, ο Πρωθυπουργός και ο Αρχηγός της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης ως πρόεδροι των κομμάτων τους καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό την κομματική πολιτική γραμμή, εντούτοις οι κομματικές θέσεις είναι συχνά προϊόν εσωκομματικών ή/και ενδοκυβερνητικών συμβιβασμών.

⁴ Ως *στρατηγικοί ελιγμοί* (strategic maneuvering) ορίζονται οι κινήσεις με τις οποίες οι ομιλητές διαχειρίζονται τη δυσκολία (van Eemeren et al. 2014: 554) να ανταποκριθούν συνδυαστικά σε δύο εν μέρει αντικρουόμενες επιδιώξεις: τη διατήρηση της ορθολογικότητας και την επίτευξη της αποτελεσματικότητας (ήτοι την επικράτηση της τοποθέτησης που υποστηρίζουν).

⁵ Όπως έχει επισημανθεί (Mohammed 2009: 69, 74, 139, Tonnard 2011: 23, Τσαγκαράκη 2022: 96-100) οι βουλευτές, όταν μετέχουν σε μια κοινοβουλευτική συζήτηση, δεν υποστηρίζουν με την επιχειρηματολογία τους μόνο τη θέση του κόμματός τους επί του εκάστοτε θέματος της ημερήσιας διάταξης (*κύρια τοποθέτηση*). Παράλληλα μετέχουν με τα επιχειρήματά τους σε μια υπόρρητη, διαχρονική εν εξελίξει συζήτηση, η οποία υπερκείται κάθε κοινοβουλευτικής συζήτησης, ως πρωταγωνιστές της θετικής (*υπερκείμενη*) τοποθέτησης «το κόμμα μου πρέπει να είναι κυβέρνηση». Η συμμετοχή σε αυτή την *υπερκείμενη συζήτηση* υπαγορεύεται από τη θεσμική τους ιδιότητα ως αντιπροσώπων, εκλεγμένων με συγκεκριμένο κόμμα.

Σχήμα 1. Θεωρητική αποτύπωση του θεσμικού στόχου της ανάδειξης του ηγετικού ήθους των ομιλητών στις ΑΠΑΑΑ με τη μορφή σύνθετης επιχειρηματολογίας.

-
- 1 Το κόμμα μου πρέπει να είναι κυβέρνηση.¹
 1.1α Εγώ είμαι κατάλληλος για το πρωθυπουργικό αξίωμα.
 1.1β Το κόμμα μου είναι κατάλληλο για τη διακυβέρνηση της χώρας.
 1.1α-1.1β' Εφόσον εγώ είμαι κατάλληλος για το πρωθυπουργικό αξίωμα και το κόμμα μου είναι κατάλληλο για τη διακυβέρνηση της χώρας, τότε το κόμμα μου πρέπει να είναι κυβέρνηση.
-

Ωστόσο, αυτή η επιλογή θα προσέκρουε στον θεσμικό στόχο της διαφύλαξης του δημοκρατικού πολιτικού πολιτισμού. Για τα ελληνικά κοινοβουλευτικά ήθη, η ρητή υποστήριξη του ηγετικού «εγώ» μέσω της 1.1α θα θεωρούνταν μάλλον αλαζονική ή ακόμα και αντιδημοκρατική, ενώ η ρητή υποστήριξη της συλλογικής ικανότητας ενός κόμματος μέσω της 1.1β αναμενόμενη και αποδεκτή. Από την άλλη, στον βαθμό που οι αποφάνσεις 1.1α και 1.1β ως επιχειρήματα αντιστοιχούν στους θεσμικούς στόχους του συγκεκριμένου τύπου επικοινωνιακής δραστηριότητας, πρέπει να εντάσσονται στην επιχειρηματολογία των ομιλητών και να υποστηρίζονται με άλλα επιχειρήματα, ως υποτοποθετήσεις, έτσι ώστε συνολικά να υποστηρίζεται επαρκώς η *υπερκείμενη τοποθέτηση 1*.

Αυτό, πρακτικά, επιβάλλει η 1.1α, ως υποτοποθέτηση, να μείνει υπόρρητη, οπότε οι ομιλητές –για να την εντάξουν επιχειρηματολογικά στην υποστήριξη της ηγετικής τους εικόνας– ελίσσονται κινούμενοι μεταξύ δύο κατά βάση επιλογών. Η μία βασική επιλογή συνίσταται στην από κοινού αντιπροσώπευση των 1.1α και 1.1β, μέσω αναφορών σε α' πληθυντικό πρόσωπο. Έτσι, ο ομιλητής ταυτίζει τον εαυτό του με το συλλογικό κομματικό «εμείς», κατά τρόπο θεσμικά αποδεκτό, σύμφωνα με το δημοκρατικό πλαίσιο διαβούλευσης και την αρχή της αντιπροσωπευτικότητας.⁶ Η δεύτερη βασική επιλογή συνίσταται στη στοχευμένη χρήση του α' ενικού προσώπου, κατά τρόπο ώστε η 1.1α να υποστηρίζεται ως υποτοποθέτηση, υπορρητώς, χωριστά από την 1.1β, μέσω αναφορών που αναδεικνύουν εμμέσως συγκεκριμένες αξίες ή αρετές του ομιλητή. Η αξιοποίηση αυτών των πρωτοπρόσωπων αναφορών σε στοχευμένα σημεία της επιχειρηματολογίας τους σχολιάζεται στη συνέχεια (ενότητα 3) του παρόντος άρθρου.

Φυσικά, οι αξίες και οι αρετές ενός καλού ηγέτη αναδεικνύονται εμμέσως και από τον τρόπο με τον οποίο ως ομιλητής χειρίζεται συνολικά τη συζήτηση, από τα θέματα που προβάλλει ή αποφεύγει, από τα όσα θεωρεί ότι πρέπει να υποστηρίξει και από τις έννοιες που επικαλείται για την υποστήριξη των τοποθετήσεών του. Είναι όμως εύλογη η υπόθεση ότι ένας ομιλητής φροντίζει να αντιπροσωπεύεται σωστά το ηγετικό ήθος που θέλει να προβάλλει στο ακροατήριό του, κυρίως όταν μιλά σε α' πρόσωπο, καθώς τότε αναλαμβάνει προσωπικά το βάρος της απόδειξης για όσα λέει. Η πρωτοπρόσωπη δέσμευση ενός ομιλητή στην υποστήριξη μιας τοποθέτησης είναι η πλέον ισχυρή, γιατί, αν αλλάξει στάση και πάψει να υποστηρίξει τη συγκεκριμένη τοποθέτηση, θα χρεωθεί αυτή τη μεταβολή ή υπαναχώρηση ως προσωπική ασυνέπεια, οπότε θα πληγεί το κύρος του ως συνομιλητή (Τσαγκαράκη 2022: 108-116). Με αυτό το σκεπτικό, στις εξεταζόμενες συζητήσεις οι περιπτώσεις στις οποίες οι ομιλητές χρησιμοποιούν ρητώς το α' ενικό πρόσωπο μελετώνται ως ισχυρές ή και δομικές επιλογές κατασκευής του ηγετικού ήθους τους.

Οι αναφορές των ομιλητών σε α' πρόσωπο στις εξεταζόμενες ΑΠΑΑΑ μελετήθηκαν ως προς τις εξής παραμέτρους: (1) την ποσότητά τους σε σχέση με την

---

⁶ Για την αρχής της αντιπροσώπευσης (άρθρο 51§2, 53§1 Σ) και την ερμηνεία της βλ. Μανιτάκης (2016: 3-4), Σβώλος (1934: 267 κ. επ.), Μάνεσης (1965: 174, 198, 200), Τσάτσος (1993: 90), Σπυρόπουλος (2006: 39), Βενιζέλος (2008: 356).

έκτασή της ομιλίας, (2) την καθαυτήν χρήση ρημάτων και ρηματικών περιφράσεων σε α' πρόσωπο, (3) τη σύνδεση των αντίστοιχων εκφωνημάτων σε α' πρόσωπο με την υπόρρητη απόφαση (1.1α): «Εγώ είμαι κατάλληλος για το πρωθυπουργικό αξίωμα», μέσω επιχειρηματολογικών σχημάτων στα οποία η απόφαση αυτή αποτελεί την υποστηριζόμενη τοποθέτηση.

2. Η αναλογία των αναφορών σε α' πρόσωπο προς την έκταση κάθε ομιλίας

Η μελέτη των επιλεγμένων ΑΠΑΑΑ δείχνει ότι η συχνότητα των αναφορών σε α' πρόσωπο είναι υψηλότερη σε ομιλίες στις οποίες οι ομιλητές, για οποιονδήποτε λόγο, είναι «υποχρεωμένοι» να επιβεβαιώσουν τον πολιτικό ηγετικό τους ρόλο. Έτσι, όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα 1 παρακάτω, η αναλογία των αναφορών σε α' πρόσωπο προς την έκτασή της ομιλίας (βάσει του αριθμού των λέξεων) είναι υψηλότερη στις ομιλίες: του Τσίπρα (2%) κατά τη συζήτηση του 2015, του Σαμαρά (1,8%) κατά τη συζήτηση του 2012, και του Μείμαράκη (1,4%), κατά τη συζήτηση του 2015.

Πίνακας 1. Αναλογία αναφορών σε α' πρόσωπο προς τον αριθμό των λέξεων ανά ομιλία

Ομιλίες	Έκταση ομιλίας (σε λέξεις)	Αναφορές σε α' πρόσωπο	
Τσίπρας 2015	3.794	77	2%
Σαμαράς 2012	2.537	45	1,8%
Μείμαράκης 2015	2.484	36	1,4%
Σαμαράς 2010	3.344	40	1,2%
Παπανδρέου 2012	3.069	37	1,2%
Παπανδρέου 2010	3.425	35	1%
Τσίπρας 2012	2.235	15	0,7%
Παπαδήμος 2012	2.621	15	0,6%

Σε αυτές τις ομιλίες δίνεται ένας πιο προσωπικός τόνος. Ο προσωπικός τόνος που υιοθετούν οι Τσίπρας και Μείμαράκης κατά τη συζήτηση του 2015 σχετίζεται προφανώς με το ότι και οι δύο τάσσονται υπέρ της ψήφισης του συζητούμενου νομοσχεδίου, οπότε η μεταξύ τους αναμέτρηση δεν μπορεί να αφορά στο καθαυτό θέμα της υπερψήφισης ή καταψήφισής του. Η μεταφορά της μεταξύ τους αναμέτρησης σε ένα πιο προσωπικό επίπεδο διατηρεί τον μικτό χαρακτήρα της διαφωνίας τους, δηλαδή τους επιτρέπει να αναπτύξουν αντίθετες υποτοποθετήσεις (σύμφωνα και με τη φύση της κοινοβουλευτικής διαβούλευσης).⁷ Έτσι, διευκολύνονται ως προς την επιβεβλημένη επιβεβαίωση του ηγετικού τους ρόλου: ο μεν Τσίπρας γιατί αντιμετώπιζε τη διάσπαση της κοινοβουλευτικής του παράταξης, ο δε Μείμαράκης έπρεπε να ισχυροποιήσει πολιτικά τη θέση του ως μη εκλεγμένος (προσωρινός) αρχηγός της δικής του. Στην περίπτωση του Σαμαρά, η υιοθέτηση ενός προσωπικού τόνου αποτελεί μια μάλλον σταθερή επιλογή, χαρακτηριστική ίσως του επιχειρηματολογικού στυλ του συγκεκριμένου ομιλητή (van Eemeren 2019). Πάντως και στις τρεις αυτές ομιλίες η επιλογή να δοθεί ένας πιο προσωπικός τόνος σχετίζεται μάλλον και με το ότι στις τότε επικείμενες εκλογές οι συγκεκριμένοι ομιλητές αναμενόταν να ηγηθούν των κομμάτων τους.

Αντιστρόφως, η χαμηλότερη αναλογία αναφορών σε α' πρόσωπο σημειώνεται στην ομιλία του Τσίπρα (0,7%), και του Παπαδήμου (0,6) κατά τη συζήτηση του 2012 του δεύτερου μνημονίου, καθώς σε αυτές είναι εμφανής η έλλειψη προσωπικών αναφορών. Τόσο ο Τσίπρας το 2012, ως ηγέτης ενός ανερχόμενου αλλά μικρού τότε κοινοβουλευτικά κόμματος, όσο και ο Παπαδήμος (ως μη εκλεγμένος ΠΘ) στερούνταν τη θεσμική ιδιότητα που κατά κάποιο τρόπο θα επέβαλε την υποχρέωση ανάδειξης ενός

⁷ Για τον μικτό χαρακτήρα της διαφωνίας στη διαβούλευση βλ. van Eemeren (2010: 148) και van Eemeren & Snoeck Henkemans (2017: 155-156).

ισχυρού ηγετικού ήθους. Με άλλα λόγια, η προβολή του ηγετικού ήθους δεν περιλαμβάνονταν στους θεσμικούς στόχους που καλούνταν να υπηρετήσουν.

3. Η χρήση ρημάτων σε α' πρόσωπο

Στο σημείο αυτό η εξέταση θα επιμεριστεί στην εξέταση τεσσάρων διαφορετικών πτυχών της χρήσης πρωτοπρόσωπων ρημάτων ή ρηματικών περιφράσεων. Συγκεκριμένα, θα εξεταστεί κατά πόσο στις επιλεγμένες ομιλίες τα εκφωνήματα σε α' πρόσωπο: (1) λειτουργούν ως προσλεκτικά (επιτελεστικά) ρήματα ή δείκτες προσλεκτικής ισχύος, (2) σχολιάζουν μεταγλωσσικά την οργάνωση του κειμένου, δημιουργώντας ζεύγη γειτνίασης, (3) δηλώνουν γλωσσική έκφραση (ως καθαυτά λεκτικά ρήματα), (4) εκφράζουν ισχυρή ή ασθενή επιστημική σημασία.

3.1. Προσλεκτικά (επιτελεστικά) ρήματα

Μια πρώτη παράμετρος της σύνδεσης των αναφορών σε α' πρόσωπο με τη διαμόρφωση του ηγετικού ήθους ενός ομιλητή είναι η συχνότητα με την οποία, όταν οι ομιλητές μιλούν σε α' πρόσωπο, χρησιμοποιούν ρήματα ή ρηματικές περιφράσεις που λειτουργούν ως προσλεκτικά (επιτελεστικά) ρήματα, γενικά, ως δείκτες προσλεκτικής ισχύος ή, αλλιώς, βάσει της κατηγοριοποίησης της Thomas (1995: 33-42), ως μεταγλωσσικά επιτελεστικά (metalinguistic performatives). Στους προσλεκτικούς ενδείκτες ή δείκτες προσλεκτικής ισχύος (ΔΠΙ, illocutionary force indicators) ή μηχανισμούς ένδειξης της προσλεκτικής ισχύος (illocutionary force indicating devices) περιλαμβάνονται οι λεκτικές μονάδες που συμβατικά προσδιορίζουν μια γλωσσική (προσλεκτική) πράξη. Σε αυτούς περιλαμβάνονται και τα επιτελεστικά ή προσλεκτικά ρήματα, π.χ. *λέω, υποστηρίζω, απαντώ, διαβεβαιώ, ζητώ*, που συγχρόνως είναι και επιτελεστικοί τύποι (performative formulae, βλ. Austin 1962: 60-62, Recanati 1987: 87, Sbisà 2012: 46-47).⁸ Ενδεικτικά είναι τα εξής παραδείγματα από τη συζήτηση του δεύτερου μνημονίου:

- (1) Απευθύνομαι σε όλη την Εθνική Αντιπροσωπεία, σε όλους σας, σε καθέναν και καθεμία από εσάς, για να υπογραμμίσω το σημαντικότερο ίσως λόγο, γιατί πρέπει όλοι μας εδώ, να σηκώσουμε το βάρος της ευθύνης και να στηρίξουμε ακριβώς αυτήν τη συμφωνία. (Παπανδρέου, 12/02/2012)
- (2) Προειδοποιώ όσους κωλυσιεργούν, να πάνουν να το κάνουν. (Σαμαράς, 12/02/2012)
- (3) Σας ερωτώ και σας ζητώ να μου απαντήσετε, με το χέρι στην καρδιά: Η ψήφιση του σημερινού πακέτου μέτρων θα αποτρέψει ή θα φέρει πιο κοντά αυτό το ενδεχόμενο; (Τσίπρας, 12/02/2012)

Με τη χρήση των τύπων αυτών οι ομιλητές πετυχαίνουν, από απόψεως τεχνικών παρουσίας,⁹ την εμφατική ανάδειξη κάποιων σημείων της επιχειρηματολογίας τους. Η εμφατική λειτουργία τους απορρέει ακριβώς από το ότι είναι περιττοί, καθώς η απουσία τους δεν θα επηρέαζε το λογικό περιεχόμενο ή την προσλεκτική ισχύ των σχετικών εκφωνημάτων. Στα παραπάνω παραδείγματα από τη συζήτηση του δεύτερου μνημονίου, ο Παπανδρέου έτσι κι αλλιώς απευθύνεται στη Βουλή, ο Σαμαράς θα αρκούσε να πει «Όσοι κωλυσιεργούν, να πάνουν να το κάνουν» και ο Τσίπρας θα μπορούσε να θέσει απευθείας την ερώτησή του («Η ψήφιση του σημερινού πακέτου μέτρων θα αποτρέψει ή θα φέρει πιο κοντά αυτό το ενδεχόμενο;»).

⁸ Ο Κανάκης (2007: 102-104) αναφέρει ως παραδείγματα μεταγλωσσικών επιτελεστικών, ρήματα ή περιφράσεις όπως *λέω, ζητώ συγγνώμη, κηρύσσω, δηλώνω* κ.λπ..

⁹ Οι ομιλητές κατά τους στρατηγικούς ελιγμούς τους κάνουν επιλογές οι οποίες μπορούν να εξεταστούν από τρεις διαφορετικές απόψεις (aspects): από την άποψη του τοπικού δυναμικού από το οποίο επιλέγουν επιχειρηματολογικές κινήσεις και θέματα, από την άποψη της προσαρμογής τους στην απαίτηση του κοινού και από την άποψη των τεχνικών παρουσίας που χρησιμοποιούν· βλ. van Eemeren (2010: 93-96).

Υπό αυτή την έννοια, η συχνή χρήση επιτελεστικών τύπων συμβάλλει στην εμφατική δήλωση των γλωσσικών πράξεων που επιτελεί ο ομιλητής και αναδεικνύει εμμέσως την ικανότητά του να προσδιορίζει το τι «κάνει με τις λέξεις του», να έχει δηλαδή τον έλεγχο των λόγων του. Από την άλλη, η χρήση έμφασης προσδίδει στο ύφος του μαχητικότητα, καθώς δηλώνοντας έντονα τις πράξεις που επιτελεί προκαλεί εμμέσως τους αντίπαλους ομιλητές να ανταποκριθούν σε αυτές. Παράλληλα, με την έμφαση της επιτελεστικότητας στον λόγο του ένας πολιτικός πιστώνεται με μια γενικότερη πρακτική-επιτελεστική ικανότητα, ενισχύοντας συνολικά το ηγετικό του ήθος.

Ενδεικτική για το πώς οι επιτελεστικοί τύποι συμβάλλουν στη διαμόρφωση του ηγετικού ήθους ενός ομιλητή είναι η σύγκριση του τρόπου με τον οποίο ο Παπαδήμος (ως ΠΘ) και ο Σαμαράς (ως ΑΠΑΑΑ) στην ίδια συζήτηση, του δεύτερου μνημονίου, ενσωματώνουν στον λόγο τους τις αντιρρήσεις για την ψήφιση του μνημονίου:

(4) Λένε ορισμένοι ότι το νέο πρόγραμμα θα αποτύχει. Κάνουν λάθος. (ΠΘ, 12/2/2012)

(5) Ακόμα, ρωτάνε πολλοί: Τι ακριβώς ψηφίζουμε σήμερα; Απαντώ. Δεν ψηφίζουμε μία πολιτική με την οποία ως χθες διαφωνούσαμε. Αυτό που ψηφίζουμε σήμερα, περιέχει ασφαλώς και τη λάθος συνταγή. Δεν είμαι μύωψ. Περιέχει και τη λάθος συνταγή. (ΑΑΑ, 12/2/2012)

Ο Παπαδήμος, ως μη εκλεγμένος ΠΘ, οφείλει να απέχει από κάθε προσπάθεια ανάδειξης της ρητορικής του ικανότητας, γιατί μια τέτοια προσπάθεια θα μπορούσε να ερμηνευτεί ως έκφραση ηγετικής φιλοδοξίας. Γι' αυτό και, ενώ ο ίδιος προσωπικά αποκρούει τον ισχυρισμό «ότι το νέο πρόγραμμα θα αποτύχει», αποφεύγει να δώσει έμφαση στο ότι το πράττει ο ίδιος προσωπικά. Η μη χρήση κάποιου μεταγλωσσικού επιτελεστικού τύπου συνάδει προς την –ατύπως επιβαλλόμενη– αποφυγή της ρητορικής προβολής (ώστε να μην εκληφθεί ότι διεκδικεί να υπηρετήσει μια θεσμική στόχευση που αφορά μόνο τους εκλεγμένους αντιπροσώπους). Στον αντίποδα, ο Σαμαράς –που διεκδικεί την ηγετική του ανάδειξη (καθώς στην ομιλία του ζητά και την προκήρυξη εκλογών)– χρησιμοποιεί συχνά μονολεκτικούς ή περιφραστικούς επιτελεστικούς τύπους, και μάλιστα στη συγκεκριμένη ομιλία τον τύπο *Απαντώ* πέντε (5) φορές.

Πίνακας 2. Αναλογία επιτελεστικών τύπων προς τη χρήση του α' προσώπου ανά ομιλία

Ομιλίες	Αναφορές σε α' πρόσωπο	Δείκτες προσλεκτικής ισχύος Μεταγλωσσικά επιτελεστικά
Τσίπρας 2012	15	4 26,7%
Σαμαράς 2012	45	8 17,8%
Σαμαράς 2010	40	6 15%
Μεϊμαράκης 2015	36	5 14%
Παπανδρέου 2012	37	4 10,8%
Παπαδήμος 2012	15	1 6,7%
Παπανδρέου 2010	35	2 5,8%
Τσίπρας 2015	77	2 2,6%

Συνολικά, στις εξεταζόμενες ΑΠΑΑΑ η αναλογία των επιτελεστικών τύπων προς τις αναφορές σε α' πρόσωπο που απαντούν σε κάθε ομιλία είναι υψηλότερη κατά σειρά στην ομιλία του Τσίπρα (26,7%) και του Σαμαρά (17,8%) κατά τη συζήτηση του 2012 και του Σαμαρά (15%) και του Μεϊμαράκη (0,64%) κατά τη συζήτηση του 2010 και του 2015, αντιστοίχως (βλ. Πίνακα 2). Αυτό δείχνει ότι ο προσωπικός τόνος των συγκεκριμένων ομιλιών βασίζεται –περισσότερο απ' ό,τι στις άλλες ομιλίες– στην εμφατική ή επιθετική/ προκλητική δήλωση των πράξεων που επιτελεί ο ομιλητής.

Αντιστρόφως, η χαμηλότερη αναλογία εντοπίζεται στις ομιλίες του Παπανδρέου (5,8%), κατά τη συζήτηση του πρώτου μνημονίου και του Τσίπρα (2,6%) κατά τη συζήτηση του 2015. Στις περιπτώσεις αυτές η επιλογή των ομιλητών δεν φαίνεται να απηχεί τόσο την έλλειψη ηγετικής φιλοδοξίας, όσο την αποφυγή όξυνσης του ύφους τους. Ίσως δεν είναι τυχαίο ότι η πολιτική συγκυρία που είχε διαμορφωθεί όταν οι δύο ομιλητές μιλούσαν στη Βουλή ως ΠΘ απαιτούσε να επιζητήσουν ή να εξασφαλίσουν πάση θυσία τη στήριξη των πολιτικών τους αντιπάλων. Συνεπώς, οι επιλογές των ομιλητών ως προς τη χρήση επιτελεστικών τύπων φαίνεται να σχετίζονται με τον βαθμό κατά τον οποίο επιλέγουν να επιδείξουν επιθετικά την ηγετική καταλληλότητά τους.

3.2. Ζεύγη γειτνίασης

Μια άλλη πτυχή της χρήσης α' προσώπου στις κοινοβουλευτικές ομιλίες αφορά στη συχνή χρήση λεξικών μονάδων που χρησιμοποιούνται για τον ρητό μεταγλωσσικό σχολιασμό της οργάνωσης του κειμένου. Με αυτά τα μεταγλωσσικά στοιχεία, όταν οι ομιλητές μιλούν σε α' πρόσωπο, προβλέπουν δεσμευτικά την εμφάνιση άλλων στοιχείων στη συνέχεια των ομιλιών, δημιουργώντας ζεύγη γειτνίασης (Γεωργακοπούλου & Γούτσος 1999: 150-151), που καθιστούν ευκρινή την οργάνωση της ομιλίας και διευκολύνουν την παρακολούθησή της από το ακροατήριο. Από την άποψη της προσαρμογής στην απαίτηση του ακροατηρίου και των τεχνικών παρουσίασης, μέσω της χρήσης τέτοιων μεταγλωσσικών στοιχείων, διαμορφώνεται η εικόνα ενός ομιλητή με συνεκτική, δομημένη σκέψη, «καθαρές προθέσεις» και πιο εύκολη επικοινωνία με το ακροατήριό του ενώ, με δεδομένη την επιτελεστική λειτουργία των στοιχείων αυτών, ενισχύεται περαιτέρω η εικόνα ενός πρακτικού πολιτικού.

Στις εξεταζόμενες ΑΠΑΑΑ, όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα 3, η χρήση μεταγλωσσικών στοιχείων αξιοποιείται κατεξοχήν στις ομιλίες του Σαμαρά, που σε ποσοστό 57,5% (κατά τη συζήτηση του 2010) και 40% (κατά τη συζήτηση του 2012) χρησιμοποιεί μεταγλωσσικές εκφράσεις, όπως *Και για να έρθω στο ζήτημά μας, Και εδώ θα ήθελα να διατυπώσω μία από τις βασικές οικονομικές θέσεις μας, Να το πω και αλλιώς και να το περιγράψω ακόμα πιο σταράτα, θα ήθελα να κάνω μια ακόμα παρατήρηση*. Αντιθέτως, ο Παπανδρέου σπάνια χρησιμοποιεί τέτοιου είδους μεταγλωσσικά στοιχεία (κατά 11,4% στη συζήτηση του 2010 και κατά 5,4% στη συζήτηση του 2012).

Πίνακας 3. Αναλογία μεταγλωσσικών στοιχείων προς χρήση α' προσώπου ανά ομιλία

Ομιλίες	Αναφορές σε α' πρόσωπο	Μεταγλωσσικά στοιχεία σε ζεύγη γειτνίασης	
Σαμαράς 2010	40	23	57,5
Σαμαράς 2012	45	18	40
Μειμαράκης 2015	36	12	33,3
Τσίπρας 2015	77	22	28,6
Παπαδήμος 2012	15	4	26,7
Τσίπρας 2012	15	2	13,3
Παπανδρέου 2010	35	4	11,4
Παπανδρέου 2012	37	2	5,4

3.3. Λεκτικά ρήματα

Μια ακόμα συναφής παράμετρος της συσχέτισης των αναφορών σε α' πρόσωπο με τη διαμόρφωση του ηγετικού ήθους ενός ομιλητή είναι η συχνότητα με την οποία, όταν οι ομιλητές μιλούν σε α' πρόσωπο, χρησιμοποιούν ρήματα ή ρηματικές περιφράσεις που δηλώνουν γλωσσική έκφραση («λεκτικά» ρήματα), ανεξαρτήτως έγκλισης ή χρόνου, όπως στις παρακάτω περιπτώσεις: *Θα απαντήσω και εγώ με μία λέξη μόνο, Από την αρχή*

[...] διατύπωση τρεις κυρίως βασικές θέσεις, Υποστήριξα ότι, θα ήθελα να πω, Θα πω κάποια ρητορικά ερωτήματα (Σαμαράς ως ΑΑΑ, 6/5/2010), Αυτό που μπορώ να διαβεβαιώσω είναι (Παπανδρέου ως ΠΘ, 6/5/2010), Να σας πω γιατί, Οφείλω, όμως, να σας ενημερώσω ότι, Σας το έχω πει δεκάδες φορές (Τσίπρας, 12/2/2012), Δεν θα επανέλθω, Έχω ενημερώσει, Έχω τοποθετηθεί, Θα εξαντλήσω τη δυνατότητα που μου παρέχεται [...] για να πω το εξής, κατήγγειλα όσους, ούτε εγώ θέλω να υπερασπιστώ κάτι τέτοιο, Αναφέρθηκα στα, Θα αναφερθώ, Χαρακτηριστικά θα σας πω ότι (Τσίπρας ως ΠΘ, 14/8/2015).

Η συχνότητα αυτή σχετίζεται με το ότι, μέσω αυτών των «λεκτικών» τύπων, αποτυπώνεται κατά κανόνα η πολιτική δράση και συμπεριφορά των ομιλητών κατά το παρελθόν ή κατά τη διάρκεια της συζήτησης. Γιατί το τι πράττει ένας πολιτικός, συνίσταται κατά κύριο λόγο στο τι λέει, ανακοινώνει, προτείνει, υποστηρίζει, επικρίνει, απορρίπτει, δηλώνει, σχολιάζει, κ.λπ., καθώς ο πολιτικός λόγος είναι και πολιτική πράξη. Υπό αυτή την έννοια, η συχνότητα της εμφάνισης «λεκτικών» ρημάτων σε μια ομιλία λειτουργεί ως δείκτης του βαθμού κατά τον οποίο ο ομιλητής επιδιώκει να προβάλει τις πολιτικές του κινήσεις, την πολιτική του ενεργητικότητα, και, μέσω αυτής, την προσωπική ηγετική του καταλληλότητα.

Στις εξεταζόμενες ΑΠΑΑΑ, όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα 4, το ποσοστό των «λεκτικών» ρημάτων που χρησιμοποιείται (σε οποιονδήποτε χρόνο ή έγκλιση) στις αναφορές σε α' πρόσωπο είναι υψηλότερο κατά σειρά στην ομιλία του Τσίπρα (66,7%) κατά τη συζήτηση του 2012 και στις ομιλίες του Σαμαρά κατά τη συζήτηση του 2010 (62,5%) και του 2012 (55,6%). Το ότι το μεγαλύτερο μέρος των αναφορών στο πρόσωπό τους αφορά στη λεκτική αποτύπωση της πολιτικής τους ενεργητικότητας σχετίζεται με την επιδίωξη μιας έντονης παρέμβασης στις συζητήσεις αυτές. Με βάση το σκεπτικό που αναπτύχθηκε προηγουμένως, το ότι ο Παπαδήμος (ως ΠΘ) χρησιμοποιεί εμφανώς λιγότερα λεκτικά ρήματα (40%) μπορεί να συνδεθεί με την έλλειψη προηγούμενης πολιτικής δράσης ή πολιτικής φιλοδοξίας. Από την άλλη το αντίστοιχο συμβαίνει στις δύο ομιλίες, του Παπανδρέου (ως ΠΘ), που κατά τη συζήτηση του πρώτου μνημονίου δηλώνει διατεθειμένος να παραιτηθεί, αν χρειαστεί, από το αξίωμά του και κατά τη συζήτηση του δεύτερου μνημονίου όταν έχει ήδη παραιτηθεί από ΠΘ. Η θεσμική υποστήριξη της ηγετικής του καταλληλότητας για το αξίωμα του ΠΘ και τη διακυβέρνηση της χώρας εξαντλείται στην επιλογή ενεργητικών ρημάτων που δείχνουν μια έντονη μεν δράση, σε παρελθοντικούς χρόνους (*ανέλαβα τις ευθύνες μου, έδωσα μάχη, δούλεψα, έκανα λάθη*), η οποία όμως δεν αποτιμάται λεκτικά. Θα μπορούσε να παρατηρήσει κανείς ότι αποτυπώνεται μια προσωπική δράση, που όμως δεν πληροί τις προδιαγραφές της τυπικής πολιτικής δράσης και ικανότητας. Έτσι, η χρήση «λεκτικών» ρημάτων στις ομιλίες του είναι περιορισμένη (σε ποσοστό 16,2% και 14,3%, κατά τις συζητήσεις του 2010 και του 2012 αντιστοίχως).¹⁰

¹⁰ Η αποτύπωση της πολιτικής του δράσης, μέσω ρημάτων όπως τα *τόλμησα, δούλεψα, πάλεψα, αγωνίστηκα* είναι ενδεικτική μιας επιλογής να προβληθεί πιο πολύ ως αγωνιστής (υπεύθυνος και γενναίος), παρά ως ΠΘ, πολιτικός καριέρας

Πίνακας 4. Αναλογία των λεκτικών ρηματικών φράσεων προς τις αναφορές σε α' πρόσωπο

Ομιλίες	Αναφορές σε α' πρόσωπο	Λεκτικοί τύποι	
Τσίπρας 2012	15	10	66,7%
Σαμαράς 2010	40	25	62,5%
Σαμαράς 2012	45	25	55,6%
Μεϊμαράκης 2015	36	17	47,2%
Τσίπρας 2015	77	34	44,2%
Παπαδήμος 2012	15	6	40%
Παπανδρέου 2012	37	6	16,2%
Παπανδρέου 2010	35	5	14,3%

3.4. Επιστημική τροπικότητα

Μια ακόμα παράμετρος της σύνδεσης που υπάρχει μεταξύ των αναφορών που κάνουν οι ομιλητές σε α' πρόσωπο και της διαμόρφωσης του ηγετικού ήθους ενός ομιλητή, θα μπορούσε να αφορά στην αναλογία ρημάτων που εκφράζουν ισχυρή ή ασθενή επιστημική σημασία ως μέσων υποκειμενικής αξιολόγησης από τον ομιλητή των πληροφοριών που παρουσιάζει (Γεωργακοπούλου & Γούτσος 1999: 180-185). Ως επιστημικοί δείκτες εξετάζονται ρήματα και περιφράσεις, με τα οποία εκφράζεται η άμεση υποκειμενική αξιολόγηση εκ μέρους του ομιλητή (Κουτσουλέλου-Μίχου 1997: 211) των θέσεων και των επιχειρημάτων που χρησιμοποιεί. Συγκεκριμένα, κατά την εξέταση των επιλεγμένων ΑΠΑΑΑ, η έκφραση ισχυρής βεβαιότητας συναρτάται προς τη χρήση ρημάτων που αυξάνουν εμφατικά την ισχύ των λεγομένων, όπως *γνωρίζω*, *ξέρω*, *θεωρώ*, *πιστεύω* κ.ά. και περιφράσεων όπως *είμαι σίγουρος/βέβαιος*, *έχω την πεποίθηση* κ.ά., που λειτουργούν ως δείκτες ισχυρής επιστημικής σημασίας. Αντίστοιχα, η έκφραση μειωμένης βεβαιότητας ή αμφιβολίας θεωρείται πως υπηρετείται μέσω της χρήσης ρημάτων όπως *νομίζω*, *φαντάζομαι*, *φοβάμαι* και περιφράσεων όπως *Αν δεν κάνω λάθος*, *θέλω να πιστεύω* κ.ά.

Σε όλες τις ομιλίες των εξεταζόμενων ΑΠΑΑΑ οι ομιλητές εκφράζουν μεγάλη βεβαιότητα χρησιμοποιώντας ρήματα σε α' πρόσωπο, όπως *πιστεύω*, *γνωρίζω*, *ξέρω*, *θεωρώ*, που εκφράζουν ελάχιστη τροπικότητα, και λειτουργούν κατά βάση α-τροπικά, «μεταβιβάζοντας απλώς τον αληθειακό/γεγονοτικό χαρακτήρα του συμπληρώματός τους» (Ιακώβου 1999: 97-99). Πάντως, η χρήση τέτοιου είδους ρημάτων είναι λιγότερο συχνή σε ομιλίες στις οποίες χρησιμοποιούνται συχνότερα επιτελεστικοί τύποι, μεταγλωσσικές εκφράσεις και λεκτικά ρήματα/ρηματικές περιφράσεις που δηλώνουν γλωσσική έκφραση. Λιγότερο χρωματισμένες επιστημικά είναι οι ομιλίες του Σαμαρά, με την έννοια ότι σε αυτές εκφράζεται εντονότερα απ' όλες ισχυρή βεβαιότητα: εκτός από τη χρήση οριστικών τύπων (χωρίς ένδειξη τροπικού δείκτη πριν από αυτούς), όλοι οι επιστημικά μαρκαρισμένοι ρηματικοί τύποι, που απαντούν μόλις στο 2,3% (2012) και το 5,9% (2010) των πρωτοπρόσωπων εκφωνημάτων, εκφράζουν ισχυρή βεβαιότητα.

Από την άλλη, όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα 5, η πιο επιστημικά χρωματισμένη ομιλία είναι του Παπαδήμου (ως ΠΘ, κατά τη συζήτηση του 2012, 30,8% των πρωτοπρόσωπων αναφορών), και δευτερευόντως του Μεϊμαράκη (ως ΑΑΑ κατά τη συζήτηση του 2015, 28,1%).

Πίνακας 5. Αναλογία επιστημικά χρωματισμένων ρηματικών φράσεων προς αναφορές σε α' πρόσωπο

Ομιλίες	Επιστημικός χρωματισμός	Αναλογία ισχυρής ασθενούς τροπικότητας	Χαρακτηρισμός τροπικότητας
Σαμαράς 2012	02,3%	1 : 0	100% ισχυρή
Σαμαράς 2010	05,9%	0 : 2	100% ασθενής
Τσίπρας 2012	06,7%	1 : 0	100% ισχυρή
Παπανδρέου 2012	08,1%	3 : 0	100% ισχυρή
Τσίπρας 2015	18,5%	6 : 6	50% : 50%
Παπανδρέου 2010	24,2%	8 : 0	100% ισχυρή
Μεϊμαράκης 2015	28,1%	4 : 5	55,5% ασθενής
Παπαδήμος 2012	30,8%	3 : 1	75% ισχυρή

Στην ομιλία του Παπαδήμου, ο μετριασμός της βεβαιότητας συνάδει και με τις υπόλοιπες επιλογές του ομιλητή, που απορρέουν από το ότι θεσμικά δεν είχε την υποχρέωση (ή το δικαίωμα) να προβάλλει μια ηγετική εικόνα. Από την άλλη, η χρήση δεικτών μειωμένης βεβαιότητας είναι εντονότερη κυρίως στις ομιλίες του Μεϊμαράκη ως ΑΑΑ και του Τσίπρα ως ΠΘ κατά τη συζήτηση του τρίτου μνημονίου. Συνολικά, στις ομιλίες του 2015, τόσο του ΑΑΑ όσο και του ΠΘ (σε ποσοστό 55,5% και 50% αντίστοιχα), οι ομιλητές μετριάζουν τη βεβαιότητά τους περισσότερο απ' ό,τι συμβαίνει σε άλλες συζητήσεις. Η σημασιολογική ανάλυση της τροπικότητας των πρωτοπρόσωπων εκφωνημάτων στις εξεταζόμενες ΑΠΑΑΑ επιτρέπει την εκτίμηση ότι στη συγκεκριμένη συζήτηση υιοθετήθηκε ένα πιο ήπιο επίπεδο συζήτησης, με λιγότερο απόλυτες θέσεις. Αυτή η επιλογή των δύο ομιλητών μπορεί να συσχετιστεί με την επιβεβλημένη τήρηση μιας συναινετικής στάσης, εφόσον και οι δύο μιλούσαν ως πρωταγωνιστές της θετικής τοποθέτησης επί της ψήφισης του νομοσχεδίου και χωρίς τη μεταξύ τους συμφωνία η υπερψήφισή του δεν θα ήταν εφικτή.

Εντούτοις, αυτή η σημασιολογική ανάλυση δεν μπορεί να αναδείξει τον ρόλο των επιστημικά χρωματισμένων εκφράσεων στον γενικότερο στρατηγικό σχεδιασμό για τη διαμόρφωση του ηγετικού ήθους των ομιλητών. Εδώ η πραγματοδιαλεκτική ανάλυση πλεονεκτεί. Συγκεκριμένα, διαφωτιστικά λειτουργεί η επισήμανση (Houtlosser 2002) ότι η παρουσία ρημάτων του είδους που έχουν σχολιασθεί (σε α' ενικό πρόσωπο οριστικής ενεστώτα) –τα οποία θεωρούνται δείκτες (λογικο)προτασιακής στάσης (propositional attitude indicators) (van Eemeren, Houtlosser & Snoeck Henkemans 2007: 28-30)– δείχνει ότι ο ομιλητής εισάγει μια τοποθέτηση στη συζήτηση, όταν τα ρήματα αυτά χρησιμοποιούνται παρενθετικά. Και όντως, στην τρίτη από τις εξεταζόμενες ΑΠΑΑΑ, του 2015, οι δύο ομιλητές εκ πρώτης όψεως εκφράζουν σε ίδιο βαθμό μειωμένη βεβαιότητα, χρησιμοποιούν δηλαδή σε ίδιο βαθμό δείκτες (λογικο)προτασιακής στάσης. Στην πράξη όμως στην ομιλία του Τσίπρα, τα ρήματα αυτά εισάγονται παρενθετικά πολύ συχνότερα,¹¹ όπως στα (6) έως 10:

(6) Αυτή η εναλλακτική λύση, που δήθεν αγνοήσαμε, δεν υπήρξε και εξ όσων γνωρίζω, προς ώρας τουλάχιστον, δεν υπάρχει.

(7) Θα θυμάστε φαντάζομαι όλοι σας ότι αυτή δεν υπήρξε ποτέ επιλογή ή προγραμματική μας διακήρυξη,...

¹¹ Στην ομιλία του Μεϊμαράκη ως ΑΑΑ οι δείκτες (λογικο)προτασιακής στάσης εισάγονται παρενθετικά μόνο δύο (2) φορές, ενώ στην ομιλία του Τσίπρα επτά (7) φορές.

(8) Απέναντι, λοιπόν, σε αυτόν τον κόσμο –στην πλειοψηφία, θέλω να πιστεύω, του ελληνικού λαού– και στον κόσμο της εργασίας πήραμε την ευθύνη να παραμείνουμε ζωντανοί

(9) Δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι δεν υπάρχει καλό μνημόνιο κι ούτε εγώ θέλω να υπερασπιστώ κάτι τέτοιο. Όμως, κάποια στιγμή –και νομίζω είναι αυτή η στιγμή– πρέπει να ειπωθούν κάποια πράγματα και κυρίως έχει σημασία με τι συγκρίνει κανείς.

(10) Κι έχουμε ήδη δώσει, πιστεύω, δείγματα γραφής αυτής της πολιτικής πρόθεσης που δεν περιορίζεται στην υλοποίηση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη συμφωνία, αλλά διευρύνει το πεδίο των αγώνων. (Ομιλία ΠΘ, 14/8/2015)

Έτσι, βάσει της προαναφερθείσας παρατήρησης του Houtlosser, προκύπτει ότι ο Τσίπρας –παρότι εκ πρώτης όψεως φαίνεται να υιοθετεί έναν τόνο εξίσου συναινετικό με του συνομιλητή του (βάσει του επιστημικού μαρκαρίσματος των πρωτοπρόσωπων εκφωνημάτων τους)– στην πράξη λειτουργεί πιο επιθετικά. Γιατί, εισάγοντας συχνότερα παρενθετικούς δείκτες (λογικο)προτασιακής στάσης, εισάγει στα αντίστοιχα σημεία τοποθετήσεις, θέσεις δηλαδή που αναμένει να εγείρουν την ένσταση του Μείμαράκη ως συνομιλητή του, διευρύνοντας το στάδιο της αντιπαράθεσης. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό, ότι οι τοποθετήσεις που εισάγει θα μπορούσαν να ανακατασκευαστούν ως καταληκτικές προκειμένες,¹² όπως φαίνεται στην παρακάτω περίπτωση:

(11) Απέναντι, λοιπόν, σε αυτόν τον κόσμο –στην πλειοψηφία, θέλω να πιστεύω, του ελληνικού λαού– και στον κόσμο της εργασίας πήραμε την ευθύνη να παραμείνουμε ζωντανοί και να συνεχίσουμε τον αγώνα, αντί να επιλέξουμε να αυτοκτονήσουμε και μετά να τρέχουμε στα διεθνή φόρα να λέμε ότι είναι άδικο που αυτοκτονήσαμε.

Δεν μετανιώνω, κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, ούτε που πάλεψα όσο κανείς –πιστεύω, δεν θέλω να αδικήσω κανέναν– προκειμένου να υπερασπιστώ το δίκαιο του ελληνικού λαού, αυτό το δίκαιο που πίστευα και εγώ, ούτε όμως μετανιώνω που αποφάσισα το συμβιβασμό έναντι του ηρωικού χορού του Ζαλόγγου για τη μεγάλη πλειοψηφία των Ελλήνων και των Ελληνίδων. (Ομιλία ΠΘ, 14/8/2015)

Συνολικά, η επιχειρηματολογία που αναπτύσσεται σε αυτό το τμήμα της ομιλίας του Τσίπρα μπορεί να ανακατασκευαστεί ως εξής:

Σχήμα 2. Ανακατασκευή μέρους της ομιλίας του Τσίπρα ως ΠΘ (14/08/2015)

-
- 1 Το κόμμα μου πρέπει να είναι κυβέρνηση.
 (1.1) (Εγώ είμαι κατάλληλος για το πρωθυπουργικό αξίωμα και το κόμμα μου είναι κατάλληλο για τη διακυβέρνηση της χώρας)
 (1.1).1α Το προτεινόμενο ν/σ πρέπει να ψηφιστεί.
 (1.1).1β (Απέναντι στην πλειοψηφία του ελληνικού λαού και του κόσμου της εργασίας) αναλάβαμε την ευθύνη να το ψηφίσουμε (δηλαδή, να παραμείνουμε ζωντανοί και να συνεχίσουμε τον αγώνα).
 (1.1).1β.1α Το σωστό ήταν να παλέψω για να υπερασπιστώ το δίκαιο του ελληνικού λαού.
 (1.1).1β.1β Το σωστό ήταν να συμβιβαστώ.
-

¹² Η ανακατασκευαστική ανάλυση μιας ομιλίας, ή εν προκειμένω ενός αποσπάσματός της, είναι το βασικό μεθοδολογικό εργαλείο της ΠΔ μέσω του οποίου αποτυπώνονται όλες οι επιχειρηματολογικές κινήσεις που έχουν αναλυτική σημασία και μόνο αυτές. Η προσήλωσή ή η αποστασιοποίηση από την κειμενική διατύπωση κατά την ανακατασκευή είναι καθαρά θέμα επιλογής του αναλυτή (βλ. van Eemeren 1986, van Eemeren & Grootendorst 2004, van Eemeren 2015b, 2018). Καταληκτικές ονομάζονται οι ρητές προκειμένες ενός επιχειρήματος που δεν υποστηρίζονται από άλλα επιχειρήματα, ως υποτοποθετήσεις.

Ενδιαφέρον έχει ο χειρισμός του επιχειρήματος ότι ήταν σωστό να παλέψει για να υπερασπιστεί το δίκαιο του ελληνικού λαού. Εισάγοντας παρενθετικά έναν δείκτη (λογικο)προτασιακής στάσης κατά την παρουσίασή του, ο Τσίπρας αναδεικνύει το (1.1).1β.1α ως καταληκτική προκείμενη για την οποία αναμένει την αντίρρηση του συνομιλητή/ακροατή του. Αυτό δεν θα ίσχυε, αν για παράδειγμα διατύπωνε το αντίστοιχο επιχείρημα, δηλώνοντας απλώς την υποχρέωσή του να υπερασπιστεί το δίκαιο του ελληνικού λαού. Εκφράζοντας όμως την πίστη ότι έπρεπε να παλέψει για το δίκαιο αυτό «όσο κανείς» (ακόμα κι αν συμπληρώνει ότι με αυτή τη δήλωση δεν θέλει να αδικήσει κανέναν) ο Τσίπρας ως ΠΘ εισάγει μια θέση με την οποία ο Μειμαράκης ως ΑΑΑ έχει τη θεσμική υποχρέωση να διαφωνήσει. Διαφορετικά, η τοποθέτηση αυτή θα ενταχθεί στα κοινώς αποδεκτά σημεία εκκίνησης της συζήτησης (*στάδιο της έναρξης*), διαμορφώνοντας εις βάρος του το αποτέλεσμα της συζήτησης.¹³

Συνολικά, οι παρενθετικοί δείκτες στην ομιλία του Τσίπρα επιδιώκουν τη διεύρυνση του *σταδίου της αντιπαράθεσης* και συγχρόνως, εισάγοντας πρόσθετα σημεία διαφωνίας, ενισχύουν τον μικτό χαρακτήρα της διαφωνίας και επιτρέπουν στον ομιλητή να ανταποκριθεί καλύτερα στη θεσμική στόχευση του συγκεκριμένου τύπου επικοινωνιακής δραστηριότητας. Με βάση αυτή την πραγματοδιαλεκτική προσέγγιση μπορεί να αξιολογηθεί ότι ο Τσίπρας ως ΠΘ κάνει πιο εύστοχες επιλογές, με τις οποίες, σε σύγκριση με τον Μειμαράκη ως ΑΑΑ, υπηρετεί καλύτερα τον θεσμικό στόχο που έχει μετέχοντας σε μια ΑΠΑΑΑ.

4. Οι αναφορές σε α' πρόσωπο ως επιχειρήματα

Όλα τα εκφωνήματα στα οποία χρησιμοποιείται το α' ενικό πρόσωπο συμβάλλουν στη διαμόρφωση του ηγετικού ήθους των ομιλητών, υποστηρίζοντας ως προκείμενες το συμπέρασμα για την ηγετική τους καταλληλότητα. Γι' αυτό όλα τα εκφωνήματα σε α' πρόσωπο μπορούν να αναλυθούν ως επιχειρήματα και να εξεταστεί μέσω ποιου επιχειρηματολογικού σχήματος συνδέονται με την υπόρρητη υποτοποθέτηση («Εγώ είμαι κατάλληλος για το πρωθυπουργικό αξίωμα»), η οποία με τη σειρά της υποστηρίζει ως επιχείρημα την υπερκείμενη τοποθέτηση («Το κόμμα μου πρέπει να είναι κυβέρνηση»).

Για παράδειγμα στην πρωτολογία του, κατά τη συζήτηση του πρώτου μνημονίου ο Σαμαράς αναφέρει τα εξής:

(12) Όσον αφορά το χθες, δεν θα ήθελα να μπω και πάλι στη συζήτηση για το ποιος φταίει, αλλά είμαι υποχρεωμένος, κύριε Παπανδρέου, να μην αφήσω αναπάντητες ορισμένες από τις κατηγορίες που εκτοξεύσατε μόλις τώρα. (Πρωτολογία ΑΑΑ, 6/5/2010)

Στο απόσπασμα εντοπίζονται δύο συζευκτικά¹⁴ επιχειρήματα, που μπορούν να ανακατασκευαστούν ως εξής:

¹³ Οι διαφορετικές φάσεις από τις οποίες διέρχεται μια επιχειρηματολογική συζήτηση για να επιτευχθεί η ορθολογική επίλυση της διαφωνίας που την πυροδότησε προσδιορίζονται στην ΠΔ (van Eemeren et al. 2014: 528-530) ως στάδια της κριτικής συζήτησης. Αυτά είναι τα στάδια: της *αντιπαράθεσης*, της *έναρξης*, της *επιχειρηματολογίας* και της *κατάληξης* (van Eemeren 2010: 96-97, 2018: 36-38).

¹⁴ Η ΠΔ διακρίνει τρεις βασικές δομές σύνθετης επιχειρηματολογίας: την *πολλαπλή* (multiple), τη *συζευκτική* (coordinative) και την *υποταγμένη* (subordinative). Αντίστοιχες διακρίσεις ακολουθούν οι λογικές προσεγγίσεις της επιχειρηματολογίας τόσο της τυπικής όσο και της άτυπης λογικής (βλ. van Eemeren (2018: 9). Για τα είδη των επιχειρηματολογικών δομών βλ. van Eemeren & Grootendorst (1992: 73-89), Snoeck Henkemans (1997), van Eemeren & Snoeck Henkemans (2017: 55-65).

- 1.1α Δεν θέλω να μπω στη συζήτηση για το ποιος φταίει [...]
 1.1β Πρέπει να μπω στη συζήτηση για το ποιος φταίει [...]

Εκτός από τη (λανθάνουσα) υπόρρητη υποτοποθέτηση (1) που υποστηρίζουν αυτά τα επιχειρήματα μέσα στη συγκεκριμένη ομιλία («Αναγκάζομαι να μετρηθώ με το ΠΑΣΟΚ»), μπορεί να θεωρηθεί ότι υποστηρίζουν και την υποτοποθέτηση «Εγώ είμαι κατάλληλος για το πρωθυπουργικό αξίωμα». Έτσι, δημιουργείται το παρακάτω σχήμα:

Σχήμα 3. Ανακατασκευή μέρους της ομιλίας του Σαμαρά ως AAA (6/5/2010)

-
- (1) (Εγώ είμαι κατάλληλος για το πρωθυπουργικό αξίωμα)
 (1.1) (Αναγκάζομαι να μετρηθώ με το ΠΑΣΟΚ)
 1.1.1α Δεν θέλω να μπω στη συζήτηση για το ότι φταίει το ΠΑΣΟΚ [...]
 1.1.1β Πρέπει να μπω στη συζήτηση για το ότι φταίει το ΠΑΣΟΚ [...]
 (1.1') (Το ότι αναγκάζομαι να μετρηθώ με το ΠΑΣΟΚ –επειδή πρέπει και όχι επειδή το θέλω– δείχνει ότι είμαι κατάλληλος για πρωθυπουργικό αξίωμα)
-

Συνδεόμενα με αυτόν τον τρόπο τα σχολιαζόμενα συζευκτικά επιχειρήματα με την υποστήριξη της καταλληλότητας του ομιλητή για το πρωθυπουργικό αξίωμα, υποστηρίζουν ως χαρακτηριστική ιδιότητα του πολιτικού που είναι «κατάλληλος για Πρωθυπουργός» την πρόταξη του καθήκοντος, ακόμα και εις βάρος των προσωπικών του επιλογών και επιθυμιών. Μέσω της χρήσης του α' προσώπου υποδηλώνεται ότι ο ομιλητής, προσωπικά ως πολιτικός, φέρει αυτήν την ιδιότητα. Η υποδήλωση αυτή βασίζεται στην ύπαρξη ενός υπόρρητου επιχειρήματος που συνδέει την ιδιότητα αυτή με την ηγετική καταλληλότητα («Το ότι αναγκάζομαι να μετρηθώ με το ΠΑΣΟΚ δείχνει ότι είμαι κατάλληλος για πρωθυπουργικό αξίωμα, επειδή φανερώνει πρόταξη του καθήκοντος και η πρόταξη του καθήκοντος πρέπει να χαρακτηρίζει κάποιον για να είναι κατάλληλος για Πρωθυπουργός»).

Αντίστοιχα στην πρωτολογία του Παπανδρέου στην ίδια συζήτηση αναφέρεται:

- (13) Επαναλαμβάνω αυτό που είπα και την προηγούμενη Κυριακή: Δεν με ενδιαφέρει, αν αυτή θα είναι η μοναδική μου θητεία ως Πρωθυπουργός της χώρας! Αν το δίλημμα ήταν η πολιτική μου καριέρα ή η σωτηρία της χώρας, δεν θα είχα ποτέ μου αυτό το δίλημμα. Γιατί για εμένα η πολιτική δεν είναι καριέρα. (Πρωτολογία ΠΘ, 6/5/2010)

Στο απόσπασμα εντοπίζεται ένα επιχείρημα το οποίο, αν και –εκ πρώτης όψεως– φαίνεται οξύμωρο να δηλώνεται η αδιαφορία του ομιλητή για το πρωθυπουργικό αξίωμα, μπορεί να θεωρηθεί και επιχείρημα υπέρ της τοποθέτησης «Εγώ είμαι κατάλληλος για το πρωθυπουργικό αξίωμα». Το σύνθετο σχήμα που προκύπτει σε αυτή την περίπτωση μπορεί να ανακατασκευαστεί ως εξής:

Σχήμα 4. Ανακατασκευή μέρους της ομιλίας του Παπανδρέου ως ΠΘ (6/5/2010)

-
- (1) (Εγώ είμαι κατάλληλος για το πρωθυπουργικό αξίωμα)
 1.1 Δεν με ενδιαφέρει αν θα ξαναγίνω Πρωθυπουργός
 1.1.1α Δεν έχω δίλημμα μεταξύ πολιτικής καριέρας και σωτηρίας της χώρας
 1.1.1α.1 Για μένα η πολιτική δεν είναι καριέρα
 (1.1.1α') (Το ότι δεν έχω δίλημμα μεταξύ πολιτικής καριέρας και σωτηρίας της χώρας είναι ένδειξη ότι δεν με ενδιαφέρει να ξαναγίνω Πρωθυπουργός)
 (1.1') (Το ότι δεν με ενδιαφέρει να ξαναγίνω Πρωθυπουργός δείχνει ότι είμαι κατάλληλος για το πρωθυπουργικό αξίωμα)
-

Συνδέοντας με αυτόν τον τρόπο το επιχείρημα ότι δεν τον ενδιαφέρει αν θα ξαναγίνει Πρωθυπουργός με την υποστήριξη της καταλληλότητάς του για το πρωθυπουργικό αξίωμα, θέτει ως χαρακτηριστικό στοιχείο της «καταλληλότητας για το πρωθυπουργικό αξίωμα» την ανιδιοτελή στάση του πολιτικού που δεν προσεγγίζει «επαγγελματικά» την πολιτική, αλλά την ασκεί υπέρ του κοινού καλού, θέτοντας την προσωπική του εξέλιξη σε δεύτερη μοίρα. Μέσω της χρήσης του α' προσώπου υποδηλώνεται ότι ο ομιλητής ως πολιτικός φέρει την αρετή της ανιδιοτέλειας. Η υποδήλωση αυτή βασίζεται στην ύπαρξη ενός υπόρρητου επιχειρήματος που συνδέει την ιδιότητα αυτή με την ηγετική καταλληλότητα («Το ότι δεν με ενδιαφέρει να ξαναγίνω Πρωθυπουργός δείχνει ότι είμαι κατάλληλος για πρωθυπουργικό αξίωμα, επειδή φανερώνει ανιδιοτέλεια και η ανιδιοτέλεια πρέπει να χαρακτηρίζει κάποιον για να είναι κατάλληλος για Πρωθυπουργός»).

Αντίστοιχα στην ομιλία του Σαμαρά, κατά τη συζήτηση του δεύτερου μνημονίου, αναφέρονται τα εξής:

(14) Πρέπει να σας πω, όμως, ότι, αν κάνουμε το άλμα στο γκρεμό, τότε πάμε άμεσα σε μια ανεξέλεγκτη χρεοκοπία και η ανεξέλεγκτη χρεοκοπία θα οδηγήσει στη λεηλασία της χώρας, του λαού και του τόπου. Επιμένω στη λέξη λεηλασία [...]. Όταν χάνεις τον πλούτο σου, τότε είναι πολύ δύσκολο να ανακάμψεις. Και πλούτος δεν είναι μόνο η περιουσία του καθενός. Πλούτος είναι οι νέοι άνθρωποι που ήδη φεύγουν [...]. Πλούτος είναι και η δημοκρατία μας, που ήδη κλονίζεται [...]. Πλούτος είναι η ελευθερία, η ανεξαρτησία μας, που ήδη υπονομεύονται, [...]. Πλούτος είναι η ταυτότητα της κοινωνίας, [...] που, αν προκύψει ανεξέλεγκτη χρεοκοπία, θα κινδυνεύσει θανάσιμα. Αυτός ο πλούτος θα κινδυνεύσει άμεσα, αν υπάρξει ανεξέλεγκτη χρεοκοπία. (Ομιλία AAA, 12/2/2012)

Στο απόσπασμα αυτό στο οποίο χρησιμοποιείται α' πρόσωπο εντοπίζονται δύο επιχειρήματα –από τα οποία το δεύτερο (1.1.1) υποστηρίζεται από εκτενή υποταγμένη, πολλαπλή επιχειρηματολογία– που υποστηρίζουν την τοποθέτηση «Εγώ είμαι κατάλληλος για το πρωθυπουργικό αξίωμα». Το σύνθετο σχήμα που προκύπτει μπορεί να ανακατασκευαστεί όπως φαίνεται στο σχήμα που ακολουθεί:

Σχήμα 5: Ανακατασκευή μέρους της ομιλίας του Σαμαρά ως AAA (12/02/2012)

-
- (1) (Εγώ είμαι κατάλληλος για το πρωθυπουργικό αξίωμα)
- 1.1 (Εγώ λέω ότι) η ανεξέλεγκτη χρεοκοπία θα οδηγήσει στη λεηλασία μας
- 1.1.1 (Εγώ ορίζω ότι) λεηλασία είναι η απώλεια του πλούτου (της χώρας)
- 1.1.1.1 Απώλεια του πλούτου της είναι οι (χαμένες) περιουσίες
- 1.1.1.2 Απώλεια του πλούτου της είναι οι νέοι που φεύγουν...
- 1.1.1.3 Απώλεια του πλούτου της είναι η κλονιζόμενη δημοκρατία
- 1.1.1.4 Απώλεια του πλούτου της είναι η υπονομευόμενη ελευθερία...
- 1.1.1.5 Απώλεια του πλούτου της είναι η απειλούμενη ταυτότητα ...
- 1.1.1' Η ανεξέλεγκτη χρεοκοπία θα οδηγήσει στην απώλεια του πλούτου (της χώρας).
- (1.1') (Το να λέω ότι η ανεξέλεγκτη χρεοκοπία θα οδηγήσει στη λεηλασία της χώρας [προσδιορίζοντας με αυτόν τρόπο το τι σημαίνει λεηλασία] δείχνει ότι είμαι κατάλληλος για το πρωθυπουργικό αξίωμα)
-

Συνδέοντας με αυτόν τον τρόπο το επιχείρημα 1.1 για τις επιπτώσεις μιας ανεξέλεγκτης χρεοκοπίας και το υποταγμένο σε αυτό επιχείρημα 1.1.1, στο οποίο ορίζεται η έννοια της λεηλασίας, με την υποστήριξη της καταλληλότητάς του για το πρωθυπουργικό αξίωμα, θέτει ως χαρακτηριστικό στοιχείο της «καταλληλότητας για το πρωθυπουργικό αξίωμα» την κατανόηση των συνεπειών μιας χρεοκοπίας ως λεηλασίας

της χώρας. Ένας ηγέτης που αφενός εντοπίζει τη συνέπεια μιας ανεξέλεγκτης χρεοκοπίας, αφετέρου έχει την ευαισθησία να προσδιορίζει αυτήν τη χρεοκοπία ως λεηλασία της χώρας (συνειδητοποιώντας τις πολλαπλές επιπτώσεις της) είναι κατάλληλος να είναι Πρωθυπουργός. Με αυτόν τον τρόπο προβάλλεται εμμέσως η πατριωτική ευαισθησία ως αξία που πρέπει να έχει ένας πολιτικός ηγέτης, ενώ μέσω της χρήσης του α' προσώπου υποδηλώνεται ότι ο ομιλητής ως πολιτικός εμφορείται από αυτή την αξία. Η πατριωτική ευαισθησία του ομιλητή ως αξία που τον διακρίνει αναδεικνύεται έμμεσα, μέσω πολλαπλών παραδειγμάτων που πιστοποιούν την ύπαρξή της, σχεδόν περιγράφοντάς την και όχι ονοματίζοντάς την. Αν ο ομιλητής επικαλούνταν ρητώς τη θετική έννοια της πατριωτικής ευαισθησίας, αφενός θα ήταν ευάλωτος στην κριτική ότι επιχειρεί να την καπηλευτεί, κάτι που θα μείωνε το δικό του ηθικό κύρος, αφετέρου θα επέφερε «φθορά» στην έννοια αυτή. Γιατί αν επέλεγε να αναδείξει τη σημασία της, λ.χ. με την πολλαπλή επιχειρηματολογία 1.1.1.1-5, θα φαινόταν ότι τη θεωρεί μια αξία που χρήζει υποστήριξης, άρα δεν έχει αυταπόδεικτη αποδοχή. Συνεπώς, με τον στρατηγικό ελιγμό του σε αυτό το σημείο της ομιλίας, ο ομιλητής προβάλλει υπορητήτως την πατριωτική ευαισθησία ως αξία, από την οποία εμφορούμενος καθίσταται κατάλληλος για το πρωθυπουργικό αξίωμα. Συγχρόνως, αποφεύγοντας τη ρητή επίκλησή της, δεν εκθέτει την αξία αυτή στη «φθορά» της υποστήριξης και ο ίδιος επιχειρεί να αποφύγει την έκθεσή του σε μια ενδεχόμενη αρνητική κριτική.

Απλούστερη είναι η περίπτωση αξιών που αναδεικνύονται εμμέσως με τη χρήση επιτελεστικών ρημάτων, όπως σχολιάστηκε στην προηγούμενη ενότητα. Έτσι, επιτελώντας κατευθυντικές γλωσσικές πράξεις, που ανακατασκευάζονται επιχειρηματολογικά ως αποφαντικές, οι ομιλητές χρωματίζουν δεοντικά συγκεκριμένες λογικές προτάσεις. Φανερώνουν ότι κατά την κρίση τους είναι αναγκαίο ή επιθυμητό αυτό που δηλώνεται στις προτάσεις αυτές, όπως στο (15) από την ομιλία του Τσίπρα ως ΠΘ κατά τη συζήτηση του τρίτου μνημονίου:

(15) Σας καλώ όλους και όλες να μην τους δώσετε αυτήν την απρόσμενη ευκαιρία και κυρίως σε όλους μαζί να μη δώσουμε το πάτημα στους πιο ακραίους συντηρητικούς κύκλους της Ευρώπης να εφαρμόσουν τον δεδηλωμένο σχεδιασμό τους να τορπιλίσουν αυτήν τη συμφωνία, οδηγώντας τη χώρα –προσέξτε– όχι σε μία, αλλά σε διαδοχικές δανειοδοτικές γέφυρες χωρίς δανειακή σύμβαση με τον ευρωπαϊκό μηχανισμό. (Ομιλία ΠΘ, 14/8/2015)

Λέγοντας ο ομιλητής *Σας καλώ ... να μην τους δώσετε την απρόσμενη ευκαιρία* επιτελεί μια στοιχειώδη γλωσσική πράξη που, ως αποφαντική, μπορεί να ανακατασκευαστεί ως «Δεν πρέπει να τους δώσετε την ευκαιρία». Με αυτό το επιχείρημα ο ομιλητής υποστηρίζει και την υπόρρητη υποτοποθέτηση «Εγώ είμαι κατάλληλος για το πρωθυπουργικό αξίωμα» Το σύνθετο σχήμα που προκύπτει σε αυτή την περίπτωση μπορεί να ανακατασκευαστεί ως εξής:

Σχήμα 6. Ανακατασκευή μέρους της ομιλίας του Τσίπρα ως ΠΘ (14/8/2015)

-
(1)	(Εγώ είμαι κατάλληλος για το πρωθυπουργικό αξίωμα)
1.1	(Εγώ λέω ότι) δεν πρέπει να τους δώσετε την ευκαιρία να ... εφαρμόσουν τον δεδηλωμένο σχεδιασμό τους
(1.1')	(Το να λέω ότι) δεν πρέπει να τους δώσετε την ευκαιρία να ... εφαρμόσουν τον δεδηλωμένο σχεδιασμό τους δείχνει ότι είμαι κατάλληλος για το πρωθυπουργικό αξίωμα)
-

Συνδέοντας με αυτόν τον τρόπο το επιχείρημα 1.1, ότι δεν πρέπει να δοθεί στους «ακραίους συντηρητικούς κύκλους της Ευρώπης» η ευκαιρία να «τορπιλίσουν» τη συμφωνία, με την υποστήριξη της καταλληλότητας του για το πρωθυπουργικό αξίωμα, ο Τσίπρας αναδεικνύει τη μαχητικότητα απέναντι σε δόλιους αντιπάλους. Η αναφορά σε κύκλους τους οποίους προσδιορίζει ως συντηρητικούς, υποστηρίζοντας ότι δεν πρέπει να επιτύχουν στους σχεδιασμούς τους, προσθέτει μια ιδεολογική βάση στην αγωνιστικότητα με την οποία υπερασπίζεται τη σύγκρουση στο πλαίσιο της Ευρώπης. Με αυτόν τον τρόπο, μέσω της χρήσης του α' προσώπου, προβάλλει ως αξία από την οποία πρέπει να εμφορείται ένας πολιτικός την επίδειξη πολιτικού πείσματος και μαχητικότητας και υποδηλώνεται ότι ο ίδιος ως πολιτικός εμφορείται από τη συγκεκριμένη αξία. Η υποδήλωση βασίζεται στο υπόρρητο επιχείρημα που συνδέει την ιδιότητα αυτή με την ηγετική καταλληλότητα («Το ότι λέω ότι δεν πρέπει να τους δώσετε την ευκαιρία να εφαρμόσουν τον δεδηλωμένο σχεδιασμό τους δείχνει ότι είμαι κατάλληλος για πρωθυπουργικό αξίωμα, επειδή φανερώνει πολιτικό πείσμα και μαχητικότητα και το πείσμα και η μαχητικότητα πρέπει να χαρακτηρίζουν κάποιον για να είναι κατάλληλος για Πρωθυπουργός»).

Φυσικά, στο παρόν άρθρο δεν ενδιαφέρει να καταγραφούν όλα τα χαρακτηριστικά βάσει των οποίων κάθε ομιλητής υποστηρίζει την καταλληλότητά του για Πρωθυπουργός και γενικότερα για πολιτικός ηγέτης, αλλά επιδιώκεται να φωτιστεί μόνο ο μηχανισμός με τον οποίο αναδεικνύεται το ηγετικό ήθος των ομιλητών μέσω της επιχειρηματολογικής σύνδεσης των προσωπικών αναφορών στις ομιλίες τους με την υπόρρητη τοποθέτηση ότι είναι κατάλληλοι ηγέτες.

5. Συμπεράσματα

Στο άρθρο εξετάστηκαν οι τρόποι με τους οποίους η χρήση του α' ενικού προσώπου συμβάλλει στην ανάδειξη του ηγετικού ήθους των ομιλητών σε ομιλίες που εκφωνούνται στο πλαίσιο μιας ΑΠΑΑΑ. Εξηγήθηκε ότι, σύμφωνα με την πραγματοδιαλεκτική προσέγγιση, η διαμόρφωση του ηγετικού ήθους των ομιλητών, δηλαδή η ανάδειξη της καταλληλότητας των ίδιων και των κόμματων τους για τη διακυβέρνηση της χώρας, αποτελεί τον ειδικό θεσμικό στόχο που διαφοροποιεί τον συγκεκριμένο κοινοβουλευτικό τύπο από τους υπόλοιπους. Παράλληλα, θεωρήθηκε δεδομένο ότι υπηρετούνται γενικοί θεσμικοί στόχοι, κοινοί σε όλους τους κοινοβουλευτικούς τύπους επικοινωνιακής δραστηριότητας, διαμορφώνοντας μια πολύ σύνθετη και εν μέρει αντικρουόμενη θεσμική στόχευση που επιβάλλει στους ομιλητές διαρκείς στρατηγικούς ελιγμούς. Ως μια τέτοια κίνηση στρατηγικού ελιγμού εξετάστηκε και η χρήση των εκφωνημάτων σε α' ενικό πρόσωπο, εφόσον οι ομιλητές δεν μπορούν να επιχειρηματολογήσουν ρητώς υπέρ της καταλληλότητάς τους για τη διακυβέρνηση της χώρας. Για τον λόγο αυτό εξετάστηκαν οι περιπτώσεις στοχευμένης χρήσης του α' ενικού προσώπου ως κύριες επιλογές προσωπικής δέσμευσης κάθε ομιλητή και ανάδειξης του ηγετικού ήθους.

Επιλέχθηκε να εξεταστούν οι ομιλίες όσων είχαν (ή προβλεπόταν πολιτικά ότι θα είχαν στις επικείμενες εκλογές) την αναγκαία θεσμική ιδιότητα για τη συμμετοχή τους στις ΑΠΑΑΑ των μνημονίων ως Πρωθυπουργοί ή Αρχηγοί της Αξιωματικής Αντιπολίτευσης. Δεδομένης της πολιτικά και θεσμικά πρωτοφανούς κοινοβουλευτικής συγκυρίας (ιδίως κατά τη συζήτηση του δεύτερου μνημονίου), η μελέτη των συγκεκριμένων ΑΠΑΑΑ ανέδειξε την επίδραση που ασκεί όχι μόνο η θεσμική ιδιότητα του ΠΘ ή του ΑΑΑ καθ'αυτήν, αλλά και η ένταση της διεκδίκησης ή περιφρούρησής της, στη χρήση ή την αποφυγή χρήσης του α' ενικού προσώπου από τους ομιλητές.

Συγκεκριμένα, από την ανάλυση των συγκεκριμένων ομιλιών προέκυψε ότι οι ομιλητές που πολιτικά διεκδίκησαν εντονότερα την ανάδειξη ή παραμονή τους στο πρωθυπουργικό αξίωμα επέλεξαν κατά κανόνα να δώσουν έναν πιο προσωπικό τόνο στις

ομιλίες τους, χρησιμοποιώντας περισσότερες αναφορές σε α' πρόσωπο. Κατά τις αναφορές αυτές χρησιμοποιήσαν συχνότερα:

(α) προσλεκτικά (επιτελεστικά) ρήματα που ως δείκτες προσλεκτικής ισχύος αποτυπώνουν εμφατικά την ικανότητα τους να «ελέγχουν τα λόγια τους» και εμμέσως αναδεικνύουν μια μαχητική στάση που επιζητεί (προκαλεί) την αντίδραση των συνομιλητών τους επί συγκεκριμένων ζητημάτων, αλλά και τους πιστώνει ίσως με μια γενικότερη επιτελεστική ικανότητα.

(β) μεταγλωσσικά στοιχεία που δημιουργούν ζεύγη γειννίας. Μέσω αυτών τονίζεται έτι περαιτέρω ο έλεγχος τους σε «ό,τι λένε» και η επιδίωξή τους «να είναι σαφείς». Συγχρόνως, προβάλλεται εμμέσως η αίσθηση ότι διαθέτουν μια συνεκτική και δομημένη πολιτική σκέψη.

(γ) λεκτικά ρήματα που –στον βαθμό που η πολιτική δράση επιτελείται μέσω λόγων– πιστοποιούν μια συγκριτικά έντονη πολιτική δράση και ενεργητικότητα των ομιλητών.

Συγχρόνως, χρησιμοποιήσαν σπανιότερα δείκτες (λογικό)προτασιακής στάσης, αποφεύγοντας τον επιστημικό χρωματισμό των ομιλιών τους. Μέσω της επιλογής αυτής εξέφρασαν ισχυρή βεβαιότητα για τις επιλογές και τις θέσεις τους. Ακόμα όμως και στις περιπτώσεις που χρησιμοποίησαν πιο πολλούς δείκτες μειωμένης βεβαιότητας, επιλέγοντας την παρενθετική εισαγωγή σε καταληκτικές προκειμένες, διεύρυναν το στάδιο της αντιπαράθεσης και ενίσχυσαν εμμέσως τον επιθετικό τόνο των ομιλιών τους.

Τέλος, εξηγήθηκε πως όλες οι αναφορές σε α' πρόσωπο λειτουργούν ως επιχειρήματα με τα οποία υποστηρίζεται η υπόρρητη δήλωση «Εγώ είμαι κατάλληλος για το πρωθυπουργικό αξίωμα». Μέσω αυτών των αναφορών κάθε ομιλητής αναδεικνύει εμμέσως κάποιες αρετές ή ικανότητές του (π.χ. ανιδιοτέλεια, πατριωτισμό, μαχητικότητα) εξαιτίας των οποίων δηλώνει υπορρήτως ότι είναι κατάλληλος για τη διακυβέρνηση της χώρας. Με αυτόν τον τρόπο κάθε αναφορά σε α' πρόσωπο υποστηρίζει ως έμμεσο επιχείρημα την προσωπική καταλληλότητά κάθε ομιλητή για το πρωθυπουργικό αξίωμα και –μέσω της υποστήριξης αυτής– την υπερκείμενη τοποθέτησή του («Το κόμμα μου πρέπει να είναι κυβέρνηση»).

Βάσει των παραπάνω προκύπτει ότι στις εξεταζόμενες ΑΠΑΑΑ, ανεξαρτήτως των αρετών ή των ικανοτήτων που κάθε ομιλητής επέλεξε για δικούς του πολιτικούς ή προσωπικούς λόγους να προβάλει, υπάρχουν χαρακτηριστικά στις ομιλίες όσων διεκδίκησαν εντονότερα την πολιτική τους καταξίωση. Στα χαρακτηριστικά αυτά, που αποδίδονται εμμέσως στους ομιλητές μέσω του χειρισμού των πρωτοπρόσωπων αναφορών τους, περιλαμβάνεται η ικανότητα ελέγχου και καθορισμού όσων πράττουν με τα λόγια τους, η (κυρίως έμμεσα επιθετική) πρόκληση των αντιπάλων, η συνεκτική και οργανωμένη διάρθρωση του λόγου, η λεκτική αποτύπωση μιας έντονης πολιτικής πράξης και η έκφραση υψηλής βεβαιότητας. Το κατά πόσο οι γλωσσικές επιλογές που εντόπισε η παρούσα, πραγματοδιαλεκτική εξέταση των συγκεκριμένων αναμετρήσεων προσδιορίζουν έναν πάγιο τρόπο διαμόρφωσης ισχυρού ηγετικού ήθους μένει να επιβεβαιωθεί από περαιτέρω μελέτες.

Βιβλιογραφία

- Biber, D. & Finegan, E. 1989. Styles of stance in English: Lexical and grammatical marking of evidentiality and affect. *Text* 9 (1), 93-124.
- Coates, J. 2003. The role of epistemic modality in women's talk. In R. Facchinetti, M. Krug & F. Palmer (eds) *Modality in Contemporary English*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 331-348.
- Holmes, J. 1984. Modifying illocutionary force. *Journal of Pragmatics* 8 (3), 345-365.
- Houtlosser, P. 2002. Indicators of a point of view. In F.H. van Eemeren (ed.) *Advances in Pragmatics-dialectics*. Amsterdam/Newport News, Va: Sic Sat/Vale Press, 169-184.

- Hyland, K. & Milton, J. 1997. Qualification and certainty in L1 and L2 students; writing. *Journal of Second Language Writing* 6 (2), 183-205.
- Ιακώβου, Μ. 1999. *Τροπικές κατηγορίες στο ρηματικό σύστημα της νέας ελληνικής*. Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Lyons, J. 1977. *Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mohammed, D. 2009. *'The honourable gentleman should make up his mind': Strategic manoeuvring with accusations of inconsistency in Prime Minister's Question Time*. PhD dissertation, University of Amsterdam.
- Palmer, F.R. 1986. *Mood and Modality*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Recanati, F. 1987. *Meaning and Force*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sbisà, M. 2012. Classifying illocutionary acts, or, a tale of theory and praxis. In M. Meeuwis & J.-O. Östman (eds) *Pragmaticizing Understanding: Studies for Jef Verschueren*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 39-52.
- Σβώλος, Α. 1934. *Συνταγματικόν Δίκαιον*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Snoeck Henkemans, A.F. 1997. *Analysing Complex Argumentation: The Reconstruction of Multiple and Coordinatively Compound Argumentation in a Critical Discussion*. Amsterdam: Sic Sat.
- Σπυρόπουλος, Φ. 2006. *Εισαγωγή στο συνταγματικό δίκαιο*. Αθήνα: Αvt. Ν. Σάκκουλας
- Thomas, J. 1995. *Meaning in Interaction: An Introduction to Pragmatics*. London: Longman.
- Tonnard, Y.M. 2011. *Getting an issue on the table: A pragma-dialectical study of presentational choices in confrontational strategic maneuvering in Dutch parliamentary debate*. PhD dissertation, University of Amsterdam.
- Τσαγκαράκη, Ε. 2022. *Ελληνικός κοινοβουλευτικός λόγος*. Διδακτορική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Τσάτσος, Δ. 1993. *Συνταγματικό δίκαιο Β' Οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας*. Αθήνα: Αvt. Ν. Σάκκουλας.
- Tseronis, A. 2009. *Qualifying standpoints. Stance adverbs as a presentational device for managing the burden of proof*. PhD dissertation, University of Leiden.
- Urmson, J.O. 1952. Parenthetical verbs. *Mind* 61, 480-496.
- van Eemeren, F.H. 1986. Dialectical analysis as a normative reconstruction of argumentative discourse. *Text* 6, 1-16.
- van Eemeren, F.H. 2010. *Strategic Maneuvring in Argumentative Discourse: Extending the Pragma-dialectical Theory of Argumentation*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins.
- van Eemeren, F.H. 2015a. In what sense do modern argumentation theories relate to Aristotle? The case of pragma-dialectics. In F.H. van Eemeren, (ed.) *Reasonableness and Effectiveness in Argumentative Discourse: Fifty Contributions to the Development of Pragma-Dialectics*. Dordrecht: Springer, 31-53.
- van Eemeren, F.H. 2015b. Argumentation studies' five estates. In F.H. van Eemeren, (ed.) *Reasonableness and Effectiveness in Argumentative Discourse: Fifty Contributions to the Development of Pragma-Dialectics*. Dordrecht: Springer, 81-109.
- van Eemeren, F.H. 2018. *Argumentation Theory. A Pragma-Dialectical Perspective*. Dordrecht: Springer.
- van Eemeren, F.H. & Grootendorst, R. 1992. *Argumentation, Communication, and Fallacies. A Pragma-Dialectical Perspective*. Hillsdale NJ: Erlbaum.
- van Eemeren, F.H. & Grootendorst, R. 2004. *A Systematic Theory of Argumentation: The Pragma-Dialectical Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- van Eemeren, F.H. & Houtlosser, P. 1997. Rhetorical rationales for dialectical moves. In J. Klumpp (ed.) *Proceedings of the Tenth NCA/AFA Conference on Argumentation*. Annandale, VA: Speech Communication Association, 51-56.
- van Eemeren, F.H. & Houtlosser, P. 2005. Theoretical construction and argumentative reality: An analytic model of critical discussion and conventionalised types of argumentative activity. In D. Hitchcock, & D. Farr (eds) *The Uses of Argument. Proceedings of a Conference at McMaster University, 18-21 May 2005*. Hamilton, ON: Ontario Society for the Study of Argumentation, 75-84.

- van Eemeren, F.H. & Snoeck Henkemans, A.F. 2017. *Argumentation: Analysis and Evaluation*. 2nd ed. New York/London: Routledge, Taylor & Francis.
- van Eemeren, F.H., Garssen, B., Krabbe, E.C.W., Snoeck Henkemans, A.F., Verheij, B., & Wagemans, J.H.M. 2014. *Handbook of Argumentation Theory*. Dordrecht: Springer.
- van Eemeren, F.H., Houtlosser, P. & Snoeck Henkemans, A.F. 2007. *Argumentative Indicators in Discourse. A Pragma-Dialectical Study*. Dordrecht: Springer.